

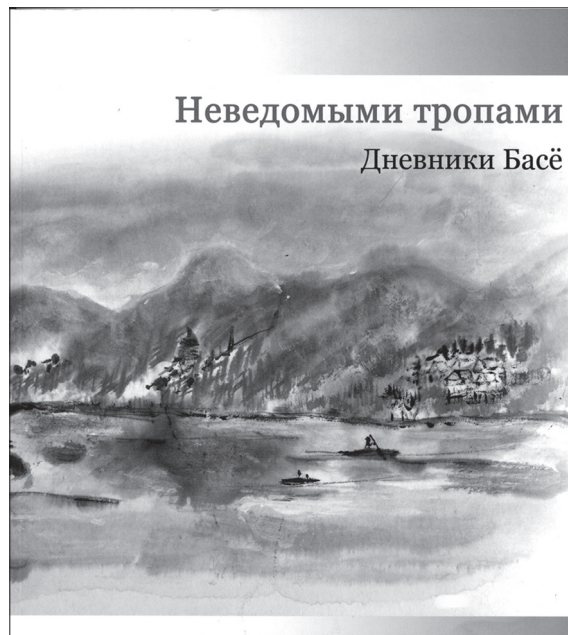
РЕЦЕНЗІЇ

НОВИЙ РОСІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД СЛАВЕТНОГО ЩОДЕННИКА БАСЬО

Рецензія на: Неведомими тропами: Дневники Басё / Перевод с японского, предисловие, примечания Ямада Мидори. – М., 2010. – 72 с., ил.

Творчість великого японського поета Мацуо Басьо (1644–1694) широко відома в усьому світі. Поруч із геніальними хайку значне місце в його спадщині посідає й проза, зокрема подорожні нотатки. Найбільшою славою серед них користується щоденник мандрівки на північ острова Хонсю, яку поет здійснив 1689 р. разом зі своїм учнем на ім'я Сора. Втім, слово “щоденник” тут використано доволі умовно: Басьо працював над цим текстом цілих чотири роки після повернення, аж до 1694 р. Його назва – “*Оку-но хосоміці*” (おくのほそ道) – є багатозначною, про що свідчать варіанти перекладів різними мовами – англійською “The Narrow Road to the Deep North”, “The Narrow Road Through the Provinces”, “The Narrow Road to the Interior”, “Back Roads to Far Towns”; французькою “Le Chemin étroit vers les contrées du Nord”, “Sur le chemin étroit du Nord profond”, “L'Étroit chemin du fond”; німецькою “Auf schmalen Pfaden ins Hinterland”; російською “По тропинкам севера” тощо. Як зрозуміло з наведеного переліку, знаменитий щоденник перекладений багатьма мовами світу – англійською, французькою, німецькою, іспанською, російською, чеською, есперанто та іншими, причому деякими мовами – неодноразово (наприклад, існує дев'ять англійських та п'ять французьких перекладів). Нещодавно був виданий український переклад І. Бондаренка та Т. Комарницької.

Книжка, про яку йдеться, не просто ще один переклад уславленого твору російською мовою (раніше його перекладали такі визначні японісти, як Н. Фельдман, Т. Соколова-Делюсіна тощо). Це – унікальний документ діалогу культур. І не тільки тому, що перекладач – японка. Ямада Мідорі належить до справжньої мистецької та інтелектуальної еліти Японії: вона – професор ікебани школи Ікенобо, майстриня чайної церемонії школи Омоте сенке, майстриня живопису тушшю – *сумі-е*. Крім того, вона чудово грає на *кото* (музичному інструменті на кшталт цитри), виконує старовинні танці тощо. Отже, у знанні традиційної культури з нею мало хто може зрівнятися навіть у Японії. Водночас Ямада Мідорі – кандидат філологічних наук (захистила дисертацію в Московському державному університеті в 1997 р.), викладала японську мову у Східному університеті при РАН. Вона є автором посібників з

¹ Японські слова наведено у транслітерації М. Федоришина.

японської мови – з перекладу документації та з проведення екскурсій (у співавторстві з С. А. Биковою). Але головна справа життя Ямади Мідорі, її місія – поширювати знання про японську культуру у світі. Для цього вона організувала філії школи Ікенобо не лише в Росії, а й в Україні, Молдові тощо, багато років читає лекції і проводить майстер-класи з ікебани, чайної церемонії, традиційного живопису тушшю – *сумі-е*. Вона є автором єдиного виданого в Росії підручника з ікебани школи Ікенобо. За свою культурницьку діяльність Ямада Мідорі нагороджена імператором Японії орденом “Сонця, що сходить, – золоті та срібні промені”.

Переклад щоденника Басьо також зроблений з метою поглибити знайомство іноземців з традиціями японської культури. Як зазначає сама Ямада Мідорі у передмові, до праці над книгою її спонукало те, що вона не могла впізнати в російських перекладах з дитинства знайомі їй вірші Басьо. Тому вона вирішила перекласти щоденник, де хайку включено до певного контексту, що полегшує їхнє розуміння російським читачем – адже тут поет розповідає про обставини, в яких народився той чи інший вірш.

Глибше розуміти текст допомагають і численні ілюстрації в стилі *сумі-е* (книгу можна вважати також альбомом, бо в ній 34 кольорові високоякісні репродукції). Автори ілюстрацій – сама Ямада Мідорі та її учениці з московської групи “Сакуракай” (“Товариства любителів сакури”) – Ольга Фомічова, Ірина Золотая, Тетяна Блохіна тощо; один із малюнків створений тувинською художницею й поетесою Ураною Куулар. Отже, ми маємо справу ще з одним виміром діалогу культур: росіянки і тувинка, що оволоділи традиційним японським живописом, ведуть за допомогою пензля й туші бесіду з японським поетом і залучають до цієї бесіди читача.

Суворий, аскетичний живопис *сумі-е* дуже пасує до прози й віршів Басьо, їх об’єднує дух дзен-буддизму. Туманні, прозорі плями блідої туші добре передають буддиське відчуття ілюзорності, сновидності довколишнього світу. Малюнки вдало доповнюють текст, у багатьох випадках не зображуючи буквально події, про які в ньому йдеться, але створюючи відповідну атмосферу. Так, місце, де поет споглядає гору Фудзі перед від’їздом, супроводжує зображення двох пташок на гілці плакучої сакури, з якої вже облітають пелюстки на дорогу, що йде вдалечінь. На малюнку немає Фудзі, але її образ виникає в уяві читача.

Як бачимо, назву твору Ямада Мідорі переклала не так, як прийнято в Росії, – не “По тропинкам севера”, а “Неведомими тропами”. Вона виходить, вочевидь, з таких значень слова *оку*: “глибокий; той, що лежить у глибині; потаємний”. Такий переклад, з одного боку, викликає в читача підсвідомі асоціації з пушкінським Лукомор’ям і тим самим створює ауру казковості, загадковості; з другого боку, дозволяє уникнути асоціативного ряду, який супроводжує в російській мові слово “север” (місця, по яких мандрував Басьо, навіть для японців не північ, а північний схід). Вдалим нам видається й переклад *хосоміці* як “тропи”, а не “тропинки”: “по тропинкам” гуляють діти в парку, а “по тропам” ходять дикі звірі в лісі. І Басьо мандрував по глухих, покинутих, здичавілих місцях.

Текст щоденника включає хайку, що створює особливі труднощі для перекладу. Ямада Мідорі пішла незвичним шляхом: вона відмовилася від спроб поетичного перекладу віршів; натомість вона залишила їх у тексті мовою оригіналу, в кириличній транслітерації, а у виносці до кожного вірша навела доволі розлоге пояснення його змісту – саме пояснення, а не дослівний переклад-підрядник. Звісно, такий спосіб може спочатку викликати в читача почуття незручності; проте, з одного боку, дозволяє уявити звучання вірша, відчути – наскільки це можливо для неяпонця – його мелодію; з другого боку, краще зрозуміти сенс. Адже сприйняття хайку, через їхню лаконічність, сильно залежить від культурного контексту – асоціацій, які те чи інше слово або вираз викликають у японця, але яких немає у представника іншої культури. Тому переклад хайку майже завжди потребує розлогого коментарю.

Інших коментарів у книзі порівняно з попередніми російськими перекладами мало. З одного боку, тому, що Ямада Мідорі уникає, де це можливо, “екзотичних” (для росіянина) реалій; з другого боку, тому, що книга призначена все-таки читачеві, який знайомий з японською культурою і любить її. Його не відволікають набридливими поясненнями, як називаються латиною квіти унохана чи то які дати народження та смерті Мінамото-но Йосіцуне. Його залишають сам на сам з текстом Басьо.

На жаль, переклад у книзі неповний – він містить лише приблизно половину тексту щоденника. Причини цього нам невідомі; можна припустити, що це сталося через фінансові проблеми, бо ж видати таку книгу на гарному папері з кольоровими ілюстраціями – справа недешева. У такому разі хотілося б сподіватися на появу в майбутньому другого тому. Як би там не було, книга “Невідомими тропами: Дневники Басё” є не лише чудовим подарунком усім поціновувачам японської літератури, а й вагомим внеском до міжцивілізаційного діалогу, бо дозволяє через глибше розуміння творчості геніального поета наблизитися до розуміння й самого духу Японії.

С. В. Капранов